

Schoolexamens vmbo

Portretten van zes schoolexamens

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

Schoolexamens vmbo

Portretten van zes schoolexamens

Februari 2011

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

© 2011 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Auteurs: Jan van Rooijen, Liesbeth Pennewaard en John Hendriks

Informatie

SLO

Afdeling: vmbo-mbo

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 663

Internet: www.slo.nl

E-mail: vmbo-mbo@slo.nl

AN: 5.5103.407

Inhoud

Vooraf	5
1. Zes portretten	7
1.1 De Rooi Pannen vmbo	7
1.2 RSG Hoeksche Waard vmbo	10
1.3 Trias VMBO	12
1.4 Het Grotius College	14
1.5 Iedersland College	16
1.6 College St. Paul	18
2. De toetscyclus en de checklist	21
2.1 De toetscyclus	21
2.2 Checklist Schoolexamen vmbo	22
Literatuur	29

Vooraf

Het schoolexamen neemt in het vmbo een belangrijke plaats in bij de examinering. Twee derde van de examenstof komt in het schoolexamen aanbod en het cijfer behaald op het schoolexamen bepaalt voor de helft het eindcijfer. De vmbo scholen vinden het belangrijk dat zij de inhoud en de kwaliteit van het schoolexamen goed op orde hebben en houden. Daarmee brengen de scholen tot uitdrukking dat zij grote betekenis toekennen aan de betrouwbaarheid van en het vertrouwen in hun schoolexamens.

Deze publicatie bestaat uit twee delen. Het eerste deel bevat zes schetsen van portretten van schoolexamens van zes scholen. De portretten laten zien hoe de zes scholen vanuit verschillende invalshoeken en met verschillende accenten werken aan de verbetering van hun schoolexamens. Het tweede deel beschrijft de fasen van de toetscyclus en de checklist schoolexamens vmbo.

De portretten in het eerste deel hebben de scholen opgezet en ingekleurd aan de hand van acht vragen:

1. Wat was de aanleiding om het schoolexamen te verbeteren?
2. Hoe kan het verloop van het schoolexamen van voor de verbetering, in trefwoorden weergegeven worden?
3. Wat is bij de verbetering het eerste aangepakt?
4. Hoe is daarbij te werk gegaan?
5. Wat heeft de aanpak opgeleverd?
6. En, voldoen de resultaten aan de verwachtingen?
7. Het schoolexamen is voor een deel verbeterd. Wat is er zichtbaar anders geworden?
8. Aan welk(e) onderwerp(en) van het schoolexamen gaat de school vervolgens werken?

De portretten zijn gemaakt door:

De Rooi Pannen vmbo, Eindhoven
RSG Hoeksche Waard, Oud-Beijerland
Trias VMBO, Krommenie

Grotius College, Delft
Iedersland College, Amsterdam
College St. Paul, Den Haag

Meer informatie over de borging van het schoolexamen in het vmbo is te vinden op de website van SLO: <http://www.slo.nl/voortgezet/vmbo/kerndoelen/>

1. Zes portretten

1.1 De Rooi Pannen vmbo

De Rooi Pannen is een verticale scholengemeenschap voor vmbo en mbo met vestigingen in Tilburg, Eindhoven en Breda. Het vmbo en de mbo-opleidingen zijn bij elkaar gehuisvest, maar zijn ondergebracht in eigen gebouwen en zijn kleinschalig van opzet. Daarmee is aan een belangrijke voorwaarde tegemoet gekomen om het onderwijs op elkaar te laten aansluiten. De overlap is uit de programma's gehaald en de continuering van de begeleiding is gewaarborgd. De vmbo-leerlingen kunnen naadloos doorstromen van het vmbo naar het mbo. De werkelijke beroepsuitoefening neemt in het onderwijsproces een centrale plaats in. De Rooi Pannen laat leerlingen ervaringen opdoen in echte beroepssituaties en vergroot de herkenbaarheid van het onderwijs door de beroepspraktijk binnen de school te halen in de vorm van de winkel, de keuken en het restaurant.

Het schoolexamen

Het schoolexamen (2010-2011) wordt afgelegd in het derde en vierde schooljaar en start op de eerste schooldag in het leerjaar 3. Alle behaalde resultaten in leerjaar 3 zijn onderdeel van het examen. Het schoolexamen wordt in het vierde leerjaar afgesloten voor aanvang van de Centraal Schriftelijke Eindexamens.

Het schoolexamen is beschreven in het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) met als onderdelen: eindtoetsen, deelttoetsen, praktische opdrachten, handelingsopdrachten en voor de mavo het sectorwerkstuk (leerjaar 4).

Met de toetsen worden onderdelen van het schoolexamen mondeling of schriftelijk getoetst en met een cijfer beoordeeld.

Praktische opdrachten zijn bedoeld om vaardigheden te toetsen. Het gaat naast het eindresultaat ook om het proces waarin diverse vaardigheden naast elkaar gebruikt kunnen worden. Van de praktische opdrachten is van tevoren bekend aan welke normen deze moeten voldoen. Bij de handelingsopdrachten voert de kandidaat activiteiten uit die de beoordeling 'voldoende' moeten krijgen. Er wordt dus geen cijfer gegeven voor een handelingsopdracht. Indien de handelingsopdracht niet naar behoren is uitgevoerd, volgt een herhalingsopdracht, net zo lang tot 'naar behoren gedaan' is gescoord. Van handelingsopdrachten is van tevoren bekend aan welke normen deze moeten voldoen.

Praktische opdrachten, handelingsopdrachten en de opdracht van het sectorwerkstuk worden schriftelijk verstrekt, inclusief de bepalingen over de beoordeling, de normering, datum en wijze van inleveren. De docent bewaakt het proces, dat wil zeggen hij beoordeelt de voortgang en geeft de kandidaat gelegenheid tot bijstelling.

De schoolexamenperiode (leerjaar 3 en 4) is verdeeld in vijf perioden van ongeveer 12 weken. In periode vier en vijf heeft een kandidaat het recht om, voor elk vak, één toets die in de betreffende periode is afgenomen, te herkansen. Voorwaarde hierbij is dat de toets in het PTA als herkansbaar is aangeduid.

Wat was de aanleiding om het schoolexamen te verbeteren?

De Rooi Pannen is voortdurend op zoek naar mogelijkheden om het onderwijs te verbeteren. Directe aanleiding om het schoolexamen aan te pakken was een intern onderzoek door het College van Bestuur naar het (te grote) verschil tussen de resultaten van schoolexamen en het centraal examen. Daarbij kwam dat het onderzoek door de Inspectie ook enkele onvolkomenheden aan het licht bracht. De uitkomsten van beide onderzoeken en de ervaringen van de Rooi Pannen met het Inspectietoezicht in het MBO leverden voldoende argumenten op om de examinering van het vmbo eens kritisch te bezien.

Hoe kan het verloop van het schoolexamen van voor de verbetering in trefwoorden weergegeven worden?

Het 'oude schoolexamen' laat zich samenvatten in de drie punten:

- Vaststaande routines.
- Geen kritische blik naar de omvang, inhoud en organisatie.
- Het ontbreken van evaluaties.

Wat is bij de verbetering het eerste aangepakt?

De kaders voor het verbeterproces zijn afkomstig van het College van Bestuur. In de eerste stap van het verbeterproces is gewerkt aan de betrokkenheid en verantwoordelijkheid van de docententeams.

Hoe is daarbij te werk gegaan?

Allereerst is een beschrijving gemaakt van het totale proces van examinering. Daar zijn voorbeelden bij gegeven van 'ongewenste' situaties en is aangegeven wat de consequenties waren bij een afkeurende verklaring in het mbo. Vervolgens zijn voorstellen aangereikt voor de te gebruiken werkformats; deze formats bevorderen eenduidigheid en zijn een hulpmiddel om dat te bereiken.

De bovenstaande onderwerpen zijn gepresenteerd in teamvergaderingen en zijn verder uitgewerkt met en door de teams. Het College van Bestuur behield supervisie op het gehele proces.

Wat heeft de aanpak opgeleverd?

In eerste instantie zorgde deze aanpak ervoor dat het onderwerp schoolexamen een plaats kreeg op de agenda en in de teams besproken werd. Het gevolg was dat de teams nog eens serieus gingen nadenken over hoe het er aan toging bij de examinering.

Na de 'besprekings- en bezinningsfase' zijn de teams volop aan de slag gegaan met het doorontwikkelen van de procedurebeschrijvingen, formats, instructies etc.

En, voldoen de resultaten aan de verwachtingen?

Voor de schoolleiding voldoen de resultaten zeker aan de verwachtingen. Eén en ander heeft meer doorlooptijd gevraagd, dan was gepland. Voor de teams is het spannend, binnenkort worden de eerste uitkomsten gepresenteerd en besproken.

Zowel de teams als de schoolleiding hebben veel vertrouwen in de verbeterde aanpak.

Het schoolexamen is voor een deel verbeterd. Wat is er zichtbaar anders geworden?

Het verbeterde schoolexamen zit nog in de pilotfase. Alleen het nieuwe PTA is effectief in gebruik met als zichtbaar resultaat een flinke beperking van het aantal (school)examens. De overige resultaten worden op korte termijn verwacht.

Aan welk(e) onderwerp(en) van het schoolexamen gaat de school vervolgens werken?

Nu de eerste stappen zijn gezet, gaat gewerkt worden aan: de toetsmatrijs, het maken van de toetsen en de evaluatie. Op dit moment is de borging van het schoolexamen in ontwikkeling. Extra aandacht zal geschonken worden aan het bewust maken van de teams dat zij gezamenlijk verantwoordelijkheid dragen voor de examens van het schoolexamen en dat niet de examenproducten van de uitgever bepalend zijn voor wat geëxamineerd wordt.

Contactgegevens De Rooi Pannen:

contactpersoon:	dhr. A.T.A.M. Vinck, lid College van Bestuur
telefoon:	013 – 595. 56.00
e-mail:	t.vinck@derooipannen.nl
website school:	www.derooipannen.nl

1.2 RSG Hoeksche Waard vmbo

De regionale scholengemeenschap Hoeksche Waard is een openbare school in Oud Beijerland. De school wil een ontmoetingsplaats zijn voor de leerlingen, waar iedere leerling zich thuis voelt. Veel aandacht gaat dan ook uit naar persoonlijke begeleiding en maatwerk. Het onderwijs sluit aan op de belangstelling van de leerling en komt daarbij tegemoet aan de eisen die de voorbereiding op het beroep stelt. De beroepspraktijk vervult een belangrijk rol om de leerling een zo goed mogelijke keuze te laten maken voor een beroepsrichting. Binnenschools leren de leerlingen beroepstaken uit te voeren in werksimulaties en in de stage maken de leerlingen kennis met de echte praktijk.

Het schoolexamen

Het schoolexamen begint in het derde leerjaar. Vanaf schooljaar 2011-2012 tellen de behaalde resultaten voor het schoolexamen in klas drie voor 10% mee in klas vier. De schoolexamenresultaten tellen ook mee in bevorderingsrichtlijnen van klas drie naar vier. Met ingang van schooljaar 2011-2012 zijn de leerjaren drie en vier opgedeeld in periodes. Elke periode wordt afgesloten met een toetsweek. Leerjaar drie heeft vier toetsweken en leerjaar vier heeft er drie.

Wat was de aanleiding om het schoolexamen te verbeteren?

De directe aanleiding om het schoolexamen eens tegen het licht te houden en kritisch te bekijken, vormden de uitkomsten van het onderzoek door de Inspectie. Daarin kwam onder meer naar voren dat de school niet voldeed aan de criteria die staan voor het rendement in de onderbouw (doorstroom en afstroom) en dat de school niet beschikt over een toetsbeleid.

Hoe kan het verloop van het schoolexamen van voor de verbetering, in trefwoorden weergegeven worden?

Voor de verbetering bestond het schoolexamen uit drie periodes. Aan het eind van een periode berekende elk vak voor de leerlingen het gemiddelde cijfer. De drie gemiddelden bepaalden het cijfer van het schoolexamen. Binnen de school waren geen afspraken over het aantal toetsen, de weging, de cesuur, het format en de herkansingen. Met andere woorden er was geen beleid.

Wat is bij de verbetering het eerste aangepakt?

In het schooljaar 2009 is voor het PTA een nieuw format uitgewerkt en gekoppeld aan het administratiepakket Magister. Ook zijn afspraken gemaakt over het minimum en maximum aantal toetsen per periode en de herkansingen.

Voor het schooljaar 2010 zijn afspraken gemaakt over de kwaliteitseisen, de kwaliteitsborging, de planning van toetsen, de herkansingsmomenten, het format van de examens, de evaluatie en de bijstelling van toetsbeleid.

Hoe is daarbij te werk gegaan?

Na het onderzoek van de Inspectie kreeg het examen een plaats op de agenda van de directie. Dat heeft ervoor gezorgd dat voor de RSG Hoeksche Waard in eerste instantie een integraal toetsbeleid is uitgewerkt voor de beide locaties. De scholengemeenschap bestaat uit twee locaties. Eén voor vmbo en één voor mavo, havo, en vwo. De centrale directie heeft bij nader inzien besloten dat iedere locatie een eigen toetsbeleid mag uitwerken, maar dat dient wel uit te gaan van het integrale toetsbeleid. Voor de vmbo locatie heeft één van de teamleiders de uitwerking van het toetsbeleid voor zijn rekening genomen.

Het nieuw toetsbeleid is gepresenteerd aan de sectievoorzitters met daarbij een plan van aanpak 2009-2010. Na verschillende besprekingen en enkele aanpassingen is overgegaan tot invoering van het toetsbeleid in de niet-examenklassen.

Wat heeft de aanpak opgeleverd?

Voor iedereen is zichtbaar, dat met het nieuwe toetsbeleid de toetsen van het schoolexamen er hetzelfde uitzien. Ze hebben eenzelfde format. De toetsen zijn ook inhoudelijk verbeterd. De toetsen worden door een andere sectie beoordeeld, voordat ze afgenomen mogen worden. Elke toets heeft een voorblad met daarop de kwaliteitseisen waar de toets aan moet voldoen. Op het voorblad is ook zichtbaar welke collega de toets heeft gescreend. De secties hebben de indruk dat de overzichtelijke lay-out van de examens de leerlingen meer duidelijkheid en kansen biedt.

En, voldoen de resultaten aan de verwachtingen?

De eerste stappen zijn gezet, de verbeteringen zijn zichtbaar en de leerlingen, docenten en de directie zijn tevreden. Ook de Inspectie liet zich in positieve bewoordingen uit bij haar bezoek in het najaar van 2010.

De tevredenheid bij iedereen is een mooie opsteker, maar neemt niet weg dat het één en ander nog gedaan moet worden. Zo vraagt de borging van de kwaliteit nog de nodige aandacht.

Aan welk(e) onderwerp(en) van het schoolexamen gaat de school vervolgens werken?

De school werkt op een cyclische wijze aan de kwaliteit van het schoolexamen. Dat betekent, dat jaarlijks verbeteringen worden doorgevoerd aan de hand van evaluaties. Voor de aanvang van het nieuwe schooljaar worden het PTA en de toetsen van alle vakken bijgesteld. In de loop van het nieuwe schooljaar wordt de borging van het schoolexamen aangepakt en krijgt het gebruik van de toetsmatrijs speciale aandacht.

Het schoolexamen is voor een deel verbeterd. Wat is er zichtbaar anders geworden?

Wat meest opvallend zijn, dat het PTA een nieuwe vormgeving heeft, de school een toetsbeleid heeft, de toetsen hetzelfde format hebben en de docenten elkaars toetsen screenen. Maar, wat misschien wel het allerbelangrijkste is: de docenten staan achter het verbeterde schoolexamen en de 'spelregels' die daarbij horen.

Contactgegevens RSG Hoeksche Waard:

contactpersoon:	dhr. K. C. Boogaard
telefoon:	0186 – 612130
e-mail:	k.boogaard@rsghw.nl
website school:	www.rsgh.nl

1.3 Trias VMBO

Het Trias VMBO is voortgekomen uit het samen gaan van drie scholen. Vandaar de schoolnaam Trias: groep van drie. Het Trias VMBO is een openbare school in Krommenie. Het gebouw oogt van buiten groot, maar is van binnen klein doordat elke sector zijn eigen ruimte, docenten en afdelingsleider heeft. Elke leerling heeft zo een eigen thuisplek. Het Trias VMBO wil dat het onderwijs voor leerlingen herkenbaar is, uitdagend en betekenisvol. In het onderwijs wordt veel aandacht geschonken aan zelfstandig werken, verantwoordelijkheid dragen, praktijkgericht werken en kennismaken met de arbeidsmarkt.

Het schoolexamen

Het schoolexamen is verdeeld over het derde en vierde leerjaar. Deze leerjaren zijn verdeeld in perioden. Er wordt gewerkt met toetsweken (drie keer per jaar) en met tussentijdse (deel)toetsen die ook meetellen voor het schoolexamen. Het schoolexamen heeft de vorm van een examendossier en bevat alle onderdelen van het schoolexamen die in leerjaar drie en vier aangeboden worden. In het geval een kandidaat niet bevorderd wordt naar het laatste leerjaar komen de in leerjaar drie behaalde schoolexamenresultaten te vervallen.

Wat was de aanleiding om het schoolexamen te verbeteren?

Het Trias VMBO heeft de sectoren economie, techniek, zorg en welzijn en de theoretische leerweg in huis. De drie sectoren en de theoretische leerweg waren voor het samengaan van de drie scholen in 2006 relatief autonoom, waardoor diversiteit ontstond in werken en examineren tussen de diverse afdelingen/sectoren. Vanaf het schooljaar 2009-2010 heeft het Trias VMBO een nieuwe directie die de situatie beter in beeld wilde krijgen.

Hoe kan het verloop van het schoolexamen van voor de verbetering, in trefwoorden weergegeven worden?

In de situatie van voor de verbetering was niet altijd duidelijk wat er gebeurde. Het zicht op en de eenduidigheid binnen de diverse werkprocessen liet te wensen over.

Wat is bij de verbetering het eerste aangepakt?

Via een enquête heeft het Trias VMBO in het voorjaar van 2010 de situatie allereerst nader in beeld gebracht. Uit de enquête kwam bijvoorbeeld naar voren dat de kwaliteit afhankelijk is van de deskundigheid van de individuele docent en dat gelijkwaardige toetsing nog onvoldoende is gewaarborgd.

Gedurende het schooljaar 2010-2011 zullen daarom de diverse processen rondom de schoolexamens gevolgd worden ter beschrijving in een toetsbeleid.

Hoe is daarbij te werk gegaan?

De belangrijkste aandachtspunten die uit de enquête naar voren kwamen, zijn gepresenteerd -via enkele bijeenkomsten- aan de schoolleiding, de sectievoorzitters en de docententeams van de bovenbouw. Tijdens deze presentaties werd ook het vervolg benoemd om met elkaar tot verbetering te komen.

Door het volgen en vastleggen van de keuzes en werkwijzen rondom de totstandkoming van het PTA, het maken van toetsen en de evaluatie van resultaten, wordt toegewerkt naar een toetsbeleid en daarmee borging van de kwaliteit van het schoolexamen. Eind schooljaar 2010-2011 zal via de secretaris eindexamen een eerste versie van het Trias-toetsbeleid beschikbaar zijn.

Hiertoe voorziet de secretaris eindexamen (in afstemming met de directie) de secties -via de sectievoorzitters- van sturing en ondersteuning met formats en voorbeeldmateriaal.

De sectievoorzitters zorgen voor terugkoppeling over de voortgang en de uitkomsten.

Aangezien de rol van de sectievoorzitters bepalend is voor het realiseren van de verbeteringen, wordt door de directie, in een bijeenkomst met de sectievoorzitters, deze rol en de bijbehorende taken en verantwoordelijkheden, verduidelijkt en bekrachtigd.

Wat heeft de aanpak opgeleverd?

De invulling van de enquête en bespreking van de resultaten, heeft bijgedragen tot een verdere bewustwording van het belang van borging van de kwaliteit van de schoolexamens. Het werk dat daarvoor in en tussen de secties verzet moet worden is nu (voorjaar 2011) volop gaande.

Contactgegevens Trias VMBO:

contactpersoon:

dhr. Cees Mars en/of mevr. Cindy van Bladeren

telefoon:

075 - 647 88 10

e-mail:

c.mars@triasvmbo.nl / c.vanbladeren@triasvmbo.nl

website school:

www.triasvmbo.nl

1.4 Het Grotius College

Het Grotius College is een openbare scholengemeenschap in Delft. De school beschouwt zich als een 'samenleving in het klein'. Samen met de leerlingen en ouders wil de school vormgeven aan de samenleving, begrip opbrengen voor elkaar en waar nodig elkaar helpen. De school heeft als motto: het Grotius College helpt je verder in de wereld.

Het Grotius College biedt opleidingen aan van praktijkonderwijs tot gymnasium binnen twee locaties. Binnen het vmbo zijn de klassen homogeen samengesteld zodat leerlingen met een gelijk niveau zoveel mogelijk bij elkaar zitten. De school heeft in de loop der jaren een methode ontwikkeld om de leerlingen zo optimaal mogelijk te begeleiden. Leerlingen met leerwegondersteuning krijgen in de onderbouw hun lessen in een eigen klaslokaal. De lessen in de algemene vakken worden gegeven door zo min mogelijk docenten (vier handen op één klas). De leerlingen verlaten het lokaal slechts voor beeldende vorming, lichamelijke opvoeding, techniek en verzorging. De mentor vervult in dit systeem een sleutelrol. Voor een vloeiende schoolloopbaan werken de technische afdelingen van het Grotius College samen met het ROC Mondriaan. De leerlingen die de vmbo bouwafdeling afgerond hebben en de beroepsbegeleidende leerweg gaan volgen binnen het ROC, blijven hun theorielessen volgen op de vmbo locatie van het Grotius College.

Het schoolexamen

De leerlingen starten in het derde leerjaar met hun schoolexamen. Alle behaalde eindcijfers worden meegenomen als een onderdeel van het PTA in klas vier. De cijfers behaald in klas drie tellen bijvoorbeeld mee voor 5% in klas vier. De vakken culturele en kunstzinnige vorming en maatschappijleer worden in het derde jaar afgesloten. Het cijfer van maatschappijleer telt mee bij de bepaling van de einduitslag van het examen.

Bij verreweg de meeste vakken tellen alleen de PTA toetsen mee voor het schoolexamen. Enkele vakgroepen, bijvoorbeeld de talen, hanteren het systeem dat zij een serie kleine toetsjes en overhoringen samenvoegen tot één PTA onderdeel. De toetsen voor het schoolexamen worden zoveel mogelijk in dezelfde week afgenomen.

De vakgroepen bepalen zelf de opbouw en de inhoud van het PTA. Dit gebeurt veelal op basis van de gekozen methode. Sommige vakgroepen kiezen voor een zeer uitgebreid, gedetailleerd PTA. De school kent twee schoolonderzoek periodes, de zogenoemde moduleweken. Tijdens deze moduleweken krijgen de leerlingen grote toetsen (schoolonderzoeken). Deze toetsen bepalen voor 12 tot 25% het cijfer van het schoolexamen. Deze moduletoetsen worden afgenomen in de examenzaal. Alle leerlingen nemen hieraan tegelijkertijd deel en de afname is altijd aan het begin van de dag gepland.

Het schoolexamen 2010-2011 bestaat uit toetsen, praktische opdrachten, handelingsopdrachten en een profielwerkstuk. Het examendossier bestaat uit het overzicht van het gemaakte werk en de beoordelingen. De examinerator bewaart van elk gemaakt werk de opgaven en het correctiemodel.

Elke toets en praktische opdracht wordt beoordeeld met een cijfer. De handelingsopdrachten worden beoordeeld met de omschrijving 'naar behoren' of 'niet naar behoren'. De ouders hebben inzage in de behaalde cijfers van hun kind via de website van de school.

Wat was de aanleiding om het schoolexamen te verbeteren?

De directe aanleiding om het schoolexamen te verbeteren was de rapportage van de Inspectie. Hierin werd onder andere een dalende trend geconstateerd van de centrale examencijfers. Verschillende oorzaken zijn daarvoor aan te wijzen. Doordat minder docenten meer vakken geven in de onderbouw nam de specifieke vakkennis en het vakgroepoverleg af (vier handen op één klas). Gelijker tijd nam de school afscheid van een groot aantal zeer ervaren oudere collega's en veranderde de schoolpopulatie sterk. Daar kwam bij dat met de invoering van de teamstructuur het overleg wegviel tussen de onder- en bovenbouw.

Hoe kan het verloop van het schoolexamen van voor de verbetering, in trefwoorden weergegeven worden?

Het 'oude schoolexamen' was vooral een zaak van de vakdocenten en vakgroepen. De schoolexamens werden inhoudelijk of kwalitatief niet door de schoolleiding bekeken. De schoolleiding ging uit van de expertise van de individuele vakdocent. Het schoolexamen werd al wel horizontaal afgenomen. Er was op vakgroep niveau tussen onder- en bovenbouw weinig overleg. Minder docenten gaven meerdere vakken.

Wat is bij de verbetering het eerste aangepakt?

Er wordt nu jaarlijks aandacht gevraagd voor de opzet, indeling en uitwerking van de PTA's.

Hoe is daarbij te werk gegaan?

De PTA's zijn gestandaardiseerd volgens een vast format, gedigitaliseerd en ondergebracht in het programma Magister. Er is jaarlijks aandacht voor de PTA's. Voor de ouders en de leerlingen zijn de PTA's inzichtelijk gemaakt door het ontwikkelen van planners die zicht geven op de indeling van het jaarprogramma.

Wat heeft die aanpak opgeleverd?

Meer aandacht voor de PTA's en schoolbreed meer overleg binnen de vakgroepen.

En, voldoen de resultaten aan de verwachtingen?

Er is meer helderheid, de examenresultaten waren het afgelopen jaar iets verbeterd.

Het schoolexamen is voor een deel verbeterd. Wat is er zichtbaar anders geworden?

De betrokkenheid van de vakdocenten bij hun programma is duidelijk vooruit gegaan.

Aan welk(e) onderwerp(en) van het schoolexamen gaat de school vervolgens werken?

In het schooljaar 2011 – 2012 gaat de aandacht uit naar de examinering: de toetsmatrijs en het maken van de opgaven. In het voorjaar van 2011 biedt de school de AVO docenten van de onderbouw en de bovenbouw een gezamenlijke training aan op het gebied van het maken en beoordelen van toetsen. Op die manier komt er schoolbreed en individueel meer kennis en inzicht in deze materie, tegelijkertijd is er een versterking van de samenwerking op het vakgroepe niveau en verbeteren we de kwaliteit van de toetsing.

Contactgegevens Grotius College:

contactpersoon:	dhr. H. de Vries, afdelingsleider bovenbouw vmbo
telefoon:	015 – 8.000.056
e-mail:	h.devries@grotiuscollege.nl
website school:	www.grotiuscollege.nl

1.5 Iedersland College

Het Iedersland College is een kleine vmbo-school in Amsterdam met ongeveer 170 leerlingen. De school biedt twee leerwegen aan, de basis- en de kaderberoepsgerichte leerweg. Vanaf leerjaar 3 volgen de leerlingen het intersectorale programma Zakelijke Dienstverlening en Commercie. Dat wil zeggen dat de school een opleiding biedt waarbij de leerlingen alle vakken volgen, zowel op het gebied van Zorg en Welzijn als op het gebied van Zakelijke Dienstverlening.

De naam Iedersland is ontleend aan 'Het wilde land en Iedersland' van An Rutgers van de Loeff Basenau. Deze boekjes gaan over een groep kinderen op zoek naar een stukje grond, een gebied waar ze zichzelf kunnen zijn. Iedersland, het land van iedereen waar getracht wordt zonder onderscheid voor de kinderen een waardevolle plek in de maatschappij mogelijk te maken. Dat beeld is ook wat de school met haar leerlingen voor ogen heeft.

Eerst was de school een school voor voortgezet onderwijs voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden en verzorgt nu onderwijs aan leerlingen met een indicatie voor leerweg ondersteunend onderwijs (LWOO).

Het onderwijs op Iedersland is uitdagend in een veilige, kleinschalige omgeving en houdt rekening met de individuele verschillen tussen de kinderen. Het onderwijs is erop gericht om leerlingen succeservaringen te laten opdoen en werkt aan het vergroten van het zelfvertrouwen en het herstel van de motivatie om te leren bij de leerlingen.

Het schoolexamen

De schoolexamens starten in het derde leerjaar. Om overbelasting van de leerlingen te voorkomen gebeurt dit niet in een toetsweek maar wordt dit per vak geregeld. Aan de hand van een centrale planning wordt ervoor gezorgd dat de toetsen gelijk verdeeld worden over de periodes.

Wat was de aanleiding om het schoolexamen te verbeteren?

Iedersland is in 2006 gestart met vmbo onderwijs aan leerlingen met een indicatie voor LWOO. De aanleiding was dan ook niet zozeer de kwaliteit van het schoolexamen te verbeteren, maar om van begin af aan kwalitatief goed te werken. Omdat de meeste docenten geen ervaring hebben met examinering, is externe hulp ingeschakeld.

Hoe kan het verloop van het schoolexamen van voor de verbetering, in trefwoorden weergegeven worden?

Op Iedersland is niet zozeer sprake van een verbetering van het schoolexamen, als wel het in de steigers zetten van het schoolexamen. Voor veel docenten is het de eerste keer dat zij met de examenproblematiek te maken krijgen en zij kunnen niet terug vallen op eerder opgedane ervaringen met examens en met de wijze van examineren. De wil is bij iedereen aanwezig om het gelijk zo goed mogelijk te doen.

Wat is bij de verbetering het eerste aangepakt?

Begonnen is te gaan werken aan het PTA. Nu het PTA op een goede manier is ingevuld, is begonnen met het opstellen van toetsmatrijzen om het niveau van de toetsen te kunnen waarborgen.

Hoe is daarbij te werk gegaan?

De meeste docenten maakten kennis met het examen op de studiedag waarop ook gewerkt is aan het format van het PTA en aan een gelijklopende manier van invullen van het PTA.

Wat heeft die aanpak opgeleverd?

Helderheid over het format van het PTA en de wijze van invullen. Het gaf ook zekerheid dat de inspanningen van de docenten waardevol zijn. Dat geeft vertrouwen voor de volgende stappen.

En, voldoen de resultaten aan de verwachtingen?

De PTA's zien er goed uit. De volgende slag is het invullen van de PTA's in 'can-do' statements. De PTA's worden door de examencommissie gecontroleerd.

Aan welk(e) onderwerp(en) van het schoolexamen gaat de school vervolgens werken?

Dit schooljaar (2010 – 2011) wordt nog gewerkt aan de toetsmatrijzen en het maken van de toetsen. De volgende delen zoals de evaluatie komen tegen het einde van dit schooljaar aan de beurt. De evaluatie van de resultaten leveren naast de verbeterpunten voor de verschillende stappen ook de bouwstenen voor de uitwerking van de visie en missie en de borging. De cyclische wijze van werken aan het schoolexamen laat het team van Iedersland een leerproces doorlopen dat een degelijke visie op kwaliteit van de schoolexamens oplevert.

Het schoolexamen is voor een deel verbeterd. Wat is er zichtbaar anders geworden?

Het schoolexamen van Iedersland is niet verbeterd, er was immers nog geen schoolexamen, maar de docenten hebben zoveel vertrouwen in wat zij gedaan hebben dat zij naar buiten toe kunnen zeggen: we leveren kwaliteit.

Contactgegevens Iedersland:

contactpersoon:	Mevr. M. Thuis
telefoon:	020 - 6191308
e-mail:	-
website school:	www.iedersland.nl

1.6 College St. Paul

Het College St. Paul maakt deel uit van de Esloo Onderwijsgroep, een interconfessionele scholengroep van zes scholen voortgezet onderwijs in Den Haag en Voorburg.

College St. Paul staat bekend als een kleine school (250 leerlingen) met een goed pedagogisch klimaat, duidelijke structuur, persoonlijke begeleiding en een warme sfeer. De school bereidt de leerlingen voor op hun vervolgopleiding door hen één van de vmbo-leerwegen (tl, kb of bb) aan te bieden.

Zowel didactisch- als sociaal-emotioneel biedt de school specialistische hulp. Hierdoor worden hiaten bij de leerlingen weggewerkt, het persoonlijk functioneren verbeterd en leren de leerlingen op een adequate manier met problemen om te gaan. College St. Paul leert de leerlingen in de vierjarige schoolperiode hun eigen ontwikkeling ter hand te nemen en hun individuele talenten te ontplooien.

Op College St. Paul zitten de leerlingen met maximaal 15 leerlingen in een klas. Zij beschikken over een eigen lokaal en zullen hun mentor bij meerdere vakken tegenkomen. Voor alle leerlingen worden individuele handelingsplannen opgesteld, waarin begeleiding en hulp is opgenomen. Dit kan didactische hulp zijn (zoals ondersteuning bij rekenen en taal, begeleiding bij dyslexie of dyscalculie) en/of sociaal-emotionele hulp (bijvoorbeeld het omgaan met problemen). Al deze inspanningen van het team zijn bedoeld om tegemoet te komen aan de specifieke behoeften van de leerlingen en liggen in het verlengde van het motto van de school: *Een school die je verdient!*

Het schoolexamen

Het College St. Paul start met de schoolexamens in leerjaar drie. De twee bovenbouw jaren zijn opgesplitst in vier examenperiodes. Aan het eind van elke periode volgt een toetsweek waarin de leerlingen voor alle examenvakken een toets maken. Het schoolexamenresultaat is het gemiddelde van de vier examenperiodes. Na de laatste toetsweek volgen de centrale examens.

Wat was de aanleiding om het schoolexamen te verbeteren?

We waren niet tevreden over de invulling van het PTA. We wilden het PTA meer stroomlijnen en meer in de richting van het centraal examen invullen. Op die manier wilden we gebleken hiaten tussen het onderwijstraject en het centraal examen weghalen.

Hoe kan het verloop van het schoolexamen van voor de verbetering, in trefwoorden weergegeven worden?

We merkten, dat het verschil tussen de schoolexamens en proefexamens in klas drie te groot was. Ook werden de minitoetsen onder de maat gemaakt en door de leerlingen moeilijk gevonden.

Bij het examen werden van de leerlingen veel meer computervaardigheden verwacht dan we van te voren hadden ingeschat.

Wat is bij de verbetering het eerste aangepakt?

Begonnen is met het PTA. Er is een duidelijk onderscheid gemaakt tussen 'wat moet ik kennen' en 'wat moet ik kunnen'. Het onderscheid tussen 'kennen' en 'kunnen' is ook tot uiting gekomen door een betere verdeling aan te brengen tussen de toetsing van algemeen praktische vaardigheden, zoals computer- en organisatievaardigheden, en de samenhang tussen theorie- en praktijklessen, zoals kookles en leren op de stageplek.

Hoe is daarbij te werk gegaan?

In een open gesprek hebben we geïnventariseerd hoe we tegen het PTA kijken. Daarna is in één dagdeel besproken welke onderwerpen wel en welke niet in het PTA opgenomen moeten worden. Vervolgens hebben we het PTA uitgewerkt. Tijdens het invullen van het PTA kwamen we erachter dat er een betere afstemming en verdeling moest komen in de opbouw van het lesprogramma.

Wat heeft die aanpak opgeleverd?

De werkzaamheden heeft een werkbaar PTA opgeleverd. In het herziene PTA zijn de thema's, de werkvormen, de manier van toetsen en de weging overzichtelijk vastgelegd en evenwichtig verdeeld. Daarbij is onder andere gelet op duidelijke afstemming met de manier van toetsen bij het Centraal Schriftelijk Praktijk Examen.

De duidelijke structuur in het PTA maakt het mogelijk tot een betere horizontale afstemming te komen met andere vakken, zoals biologie, economie en Nederlands.

Aan welk(e) onderwerp(en) van het schoolexamen gaat de school vervolgens werken?

Een belangrijk onderwerp is het werken met een toetsmatrijs. Daardoor worden de toetsen evenwichtiger en hebben de inhaaltoetsen dezelfde zwaarte als de oorspronkelijke toetsen.

Het schoolexamen is voor een deel verbeterd. Wat is er zichtbaar anders geworden?

De mogelijkheden tot horizontale afstemming met andere vakken (dit schooljaar biologie, economie en Nederlands). Daarnaast de noodzaak tot het verzwaren van de normering van het schoolexamen om verschil schoolexamen – cspe te verkleinen. Tenslotte de manier van toetsen: de theorie beoordelen we nu in de vorm van minitoetsen en de praktische vaardigheden en/of een praktijk zijn nu een onderdeel bij een kookopdracht of een rollenspel.

Contactgegevens College St. Paul

contactpersonen:

mevr. Wia Bijker

mevr. Cynthia Fredriksz

telefoon:

070-347 22 04

e-mail:

w.bijker@esloo.nl

c.fredriksz@esloo.nl

website school:

www.collegestpaul.nl

2. De toetscyclus en de checklist

2.1 De toetscyclus

De werkzaamheden rondom het schoolexamen en de toetsing zijn in zes opeenvolgende stappen te ordenen. In navolging van Jaspers en Schade (2002) noemen we deze stappen de toetscyclus. De stappen van de toetscyclus worden bij elke toets, elk examenreglement en pta opnieuw doorlopen.

De zes opeenvolgende stappen van de toetscyclus:

1. het toetsbeleid;
2. het schoolexamen als geheel;
 - 2.1 het pta
 - 2.2 het examenreglement;
3. het maken van de opgaven;
4. de afname van de toets;
5. het nakijken van, het resultaat op en de nabespreking van de toets;
6. de evaluatie van het schoolexamen en de toetsen.

De toetscyclus plaatst de verschillende processen van het schoolexamen als logische achtereenvolgende stappen. De afzonderlijke stappen maken het voor de school mogelijk op een systematische wijze te werken aan de verbetering van de kwaliteit van één of meerdere stappen.

Met de toetscyclus benadert het project 'Kwaliteitsborging schoolexamens vmbo' de werkzaamheden voor het schoolexamen vanaf de 'voorkant'. Werkende weg gaan de vaksectie, de afdelingsleider en het management na in hoeverre de werkzaamheden van de school tegemoet komen aan de checkpunten. Daarmee is de toetscyclus een aanvulling op de Kwaliteitsmonitor van het Cito en de checklisten van de VO-raad. Die instrumenten brengen de 'achterkant' van het schoolexamen in kaart en zijn bedoeld om achteraf vast te stellen in welke mate het schoolexamen beantwoord heeft aan de gestelde eisen.

2.2 Checklist Schoolexamen vmbo

Elke stap van de toetscyclus is uitgewerkt in essentiële onderwerpen en elk onderwerp is geconcretiseerd in checkpunten.

De checklist is zowel van toepassing op de toetsen van de beroepsgerichte- als van de algemene vakken.

Checklist schoolexamen vmbo

Toetscyclus Stappen	Onderwerpen	Checkpunten
1. Het toetsbeleid.	1. De schets van de gewenste situatie. 2. Het belang van een goed schoolexamen voor de leerling. 3. Het belang van een goed schoolexamen voor het vervolg onderwijs en de stageadressen. 4. De processen van het schoolexamen. 5. De organisatie van het schoolexamen.	- Het toetsbeleid staat op schrift. - Het toetsbeleid is voor belanghebbenden¹ toegankelijk. - De directeur ziet toe op naleving, evaluatie en verbetering van het toetsbeleid.
2. Het school-examen als geheel ² .		
2.1 PTA.	Het PTA.	- Het PTA is uitgewerkt in voor leerlingen begrijpelijke taal (vmbo referentieniveau 2F). - Het PTA doet in elk geval uitspraken over de onderwerpen 1 tot en met 7. - Het PTA is besproken in het team. - Het PTA is gecontroleerd. - Het PTA is vastgesteld en verzonden aan de inspectie. - De school informeert de belanghebbenden over het PTA.
	1. Het tijdvak.	- De toetsen zijn evenredig gespreid over de tijdvakken. - De spreiding van de toetsen voorkomt een te grote werkdruk bij de leerlingen.

¹ Met belanghebbenden worden bedoeld: leerlingen, ouders, docenten, het opnemend onderwijs, collega scholen.

² De onderwerpen 1 t/m 7 vermeld bij 2.1 en 2.2 zijn voorgeschreven in het Eindexamenbesluit.

Toetscyclus Stappen	Onderwerpen	Checkpunten
	2. De exameneenheden en eindtermen.	- In het PTA zijn alle exameneenheden van het schoolexamen opgenomen. - Alle eindtermen van het schoolexamen zijn in het PTA opgenomen.
	3. De inhoud.	De eindtermen van het examenprogramma zijn in herkenbare inhouden geconcretiseerd.
	4. De vorm van de toets.	- De vorm van de toets maakt duidelijk welk gedrag (cognitief, psychomotorisch, sociaal-interactief) wordt getoetst. - De vorm van de toets past bij de inhoud en het niveau van de te toetsen inhouden.
	5. De herkansing.	Van elke toets is aangegeven of de leerling die kan herkansen.
	6. De wijze van herkansing.	De herkansingstoets is gelijkwaardig aan de eerste toets.
	7. De totstandkoming van het cijfer.	Van elk vak, waarvan het eindexamenresultaat wordt uitgedrukt in een cijfer, wordt aangegeven hoe de behaalde cijfers op de toetsen worden omgerekend naar het schoolexamencijfer.
2.2 Examenreglement.	1. Het examenreglement doet in elk geval uitspraken over: - de maatregelen bij onregelmatigheden en de toepassing ervan; - de regels over de organisatie; - de gang van zaken tijdens het eindexamen; - de herkansing van het schoolexamen en wanneer herkansing mogelijk is; - de samenstelling en het adres van de commissie van beroep.	- Het examenreglement staat op schrift. - Het examenreglement is gecontroleerd, vastgesteld en verzonden aan de inspectie. - De school informeert de belanghebbenden over het examenreglement.

Toetscyclus Stappen	Onderwerpen	Checkpunten
3. Maken van de opgaven.	1. De toetsmatrijs.	- De toetsmatrijs is uitgewerkt voor de toets - De toetsmatrijs is vastgesteld in de sectie of met collega's.
	2. De vorm van de opgaven.	De vraagvormen zijn in overeenstemming met de inhoud en het niveau van de eindterm/het leerdoel.
	3. Het schrijven van de opgaven.	- De opgave is vakinhoudelijk correct en heeft de juiste moeilijkheid. - Het taalgebruik in de toets is correct. - Het taalgebruik is in overeenstemming met het vmbo referentieniveau 2F. - De moeilijkheid van de toets is in overeenstemming met het onderdeel van het programma. - De opgaven van de toets zijn uitvoerbaar. - De opgaven zijn in de sectie of met collega's vastgesteld.
	4. Het antwoordmodel en beoordelingsvoorschrift.	- Het antwoordmodel bij de toets is uitgewerkt. - Het beoordelingsvoorschrift bij de toets is uitgewerkt. - Het antwoordmodel en beoordelingsvoorschrift zijn in de vaksectie en/of in overleg met (vak)collega's vastgesteld.
	5. De samenstelling van de toets.	De toets: de volgorde van de opgaven in de toets stellen de leerlingen in staat zoveel mogelijk opgaven te maken.
	6. De presentatie van de toets.	- De toets is voor de leerling overzichtelijk opgemaakt. - Bij een schriftelijke toets zijn de te behalen punten bij de vragen vermeld. - Bij praktische opdrachten is de leerling op de hoogte welke aspecten beoordeeld worden en hoe de punten zijn verdeeld.
	7. De instructies voor de examinerator en de leerling.	De instructies zijn voor de leerlingen uitgewerkt; bijvoorbeeld over het gebruik

Toetscyclus Stappen	Onderwerpen	Checkpunten
		van hulpmiddelen, de beantwoording van de opgaven, het in te leveren werk. De instructies zijn voor de examinerator uitgewerkt over bijvoorbeeld het gebruik van hulpmiddelen, de beantwoording van de opgaven, het in te leveren werk.
	8. De herkansingstoets.	De herkansingstoets. Voor de herkansingstoets is gebruik gemaakt van dezelfde toetsmatrijs als bij de eerste toets.
	9. De voorlopige grens (cesuur) voldoende – onvoldoende.	De voorlopige grens tussen voldoende en onvoldoende is aangegeven.
4. De afname van de toets.	1. De leerling is geïnformeerd over de afname van de toets.	- De afname verloopt volgens het examenreglement. - De leerlingen zijn op de hoogte van de datum, het tijdstip en de plaats van de toets. - De leerlingen zijn geïnformeerd over de afname. - De toetsvorm en type opgaven. - De wijze van beoordelen. - De beoordelingscriteria. - Waaraan voldaan moet worden voor een voldoende.
	2. De leerling heeft zich kunnen voorbereiden op de toets.	De leerlingen hebben in het voorafgaande onderwijs voldoende ervaringen kunnen opdoen met de inhoud en de vorm van de opgaven in de toets.
	3. Er zijn voldoende exemplaren van de toets beschikbaar.	- Voldoende gekopieerde toetsen en instructies. - Elke leerling ontvangt een eigen exemplaar van de toets. - De organisatorische en inhoudelijke instructies bij de afname zijn in de sectie of met collega's besproken. - De docent neemt als examinerator tijdens de afname

Toetscyclus Stappen	Onderwerpen	Checkpunten
		een professionele afstand in acht tot de leerling, de kandidaat.
	4. De omstandigheden tijdens de afname zijn optimaal.	- De omstandigheden tijdens de afname voor de leerlingen zijn zo gunstig mogelijk, bijvoorbeeld geen bouwwerkzaamheden in de school. - De inrichting van het lokaal of de praktijkruimte is geschikt voor het maken van de opgaven. - Er zijn voor elke leerling hulpmiddelen, materialen enzovoort aanwezig.
	5. De leerling kan zijn mening over de toets geven.	De leerlingen kunnen bij elke toets hun mening geven, de leerlingenevaluatie.
		•
5. Het nakijken van, het resultaat op en de nabespreking van de toets.	1. Het nakijken van de toets en toekennen van de scores.	- Het nakijken van de gemaakte toetsen gebeurt aan de hand van het antwoordmodel en het beoordelingsvoorschrift. - De beoordeling van de gemaakte toets wordt in eerste instantie uitgedrukt in scores en nog niet in een cijfer. - Van elke leerling worden de behaalde scores op de opgaven in het scoreoverzicht opgenomen. - Het sectorwerkstuk wordt door ten minste twee docenten die de leerling hebben begeleid, beoordeeld.
	2. De definitieve grens (cesuur) tussen voldoende – onvoldoende.	De vaksectie of collega's stellen de definitieve grens (cesuur) voldoende - onvoldoende vast.
	3. Het vaststellen, vastleggen en bekendmaken van de resultaten.	- Het behaalde resultaat; de docent zet de behaalde punten om in een cijfer c.q. beoordeling. - De docent voert de cijfers c.q. beoordeling in in het registratiesysteem van de school.

Toetscyclus Stappen	Onderwerpen	Checkpunten
		De resultaten worden zo snel mogelijk bekend gemaakt aan de leerlingen.
	4. De nabespreking van de toets.	- De beoordeelde toets wordt met de leerlingen besproken. - De leerling heeft inzage in de beoordeelde toets.
6. De evaluatie van het schoolexamen en de toetsen.	1. De evaluatie van het PTA.	- Voorstellen tot verbetering van het PTA. - De examencommissie schakelt interne en externe deskundigen in bij de evaluatie van het PTA. - De directeur ziet toe op de doorvoering van de vastgestelde verbeteringsvoorstellen.
	2. De evaluatie van het examenreglement.	- Voorstellen tot verbetering van het examenreglement. - De examencommissie schakelt interne en externe deskundigen in bij de evaluatie van het examenreglement. - De directeur ziet toe op doorvoering van de vastgestelde verbeteringsvoorstellen.
	3. De evaluatie van de afzonderlijke toetsen.	- Voorstellen tot verbetering van de toetsen. - De vaksectie en/of (vak)docenten evalueren de afzonderlijke toetsen en betrekken daarbij de uitkomsten van de leerlingenevaluatie (zie 4.5). - De vaksectie en/of (vak)docenten evalueren de toetsing van de algemene doelen uit de preambule. - De vaksectie en/of (vak)docenten gaan na of uitkomsten van de voorgaande evaluaties hebben geleid tot verbetering van de toetsen en het voorafgaande onderwijs.

Toetscyclus Stappen	Onderwerpen	Checkpunten
		• De vaksectie en/of (vak)docenten komen met voorstellen voor verbetering van de afzonderlijke toetsen en het voorafgaande onderwijs. • De teamleider ziet toe op doorvoering van de vastgestelde verbeteringsvoorstellen.

Literatuur

Cito. *Kwaliteitsmonitor schoolexamens*. <http://www.cito.nl/nl/onderwijs/>

Jaspers, Mieke & Schade, Marianne (2002). *Toets & Beleid; toetsbeleid en geautomatiseerde toetsing*. Fontys Hogescholen.

VO-Raad. *Protocollen en checklisten*. <http://www.vo-raad.nl/themas/examens/>

SLO is het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling. Al 35 jaar geven wij inhoud aan leren en innovatie in de driehoek beleid, wetenschap en onderwijspraktijk. De kern van onze expertise betreft het ontwikkelen van doelen en inhouden van leren, voor vele niveaus, van landelijk beleid tot het klaslokaal.

We doen dat in interactie met vele uiteenlopende partners uit kringen van beleid, schoolbesturen en -leiders, leraren, onderzoekers en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties (ouders, bedrijfsleven, e.d.).

Zo zijn wij in staat leerplankaders te ontwerpen, die van voorbeelden te voorzien en te beproeven in de schoolpraktijk. Met onze producten en adviezen ondersteunen we zowel beleidsmakers als scholen en leraren bij het maken van inhoudelijke leerplankeuzes en het uitwerken daarvan in aansprekend en succesvol onderwijs.

SLO

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
F 053 430 76 92
E info@slo.nl

www.slo.nl

slo